

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАОЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ДОНБАСІ В 20-30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ.

В статті розглянуто становлення, структура, організаційні форми та методи роботи системи заочної освіти в Україні в 20-30-ті рр. 20 ст. на прикладі Донбасу. Під керівництвом Всеукраїнського заочного інституту народної освіти були організовані окружні філії на місцях. Діяльність Донецької філії при ІНО в м. Луганську мала свої регіональні особливості.

Вища освіта України в період радянзації перетерпіла значних змін. Було зламано всю попередню освітню систему, утворені радянські органи управління освітою, в тому числі і Головне управління професійної освіти, введено в дію «Кодекс законів про народну освіту» [1, 305-309]. Головними рисами розвитку освіти були пріоритетність державного управління освітою, підвищення доступності вищої освіти, її пролетаризація, ідеологічна спрямованість змісту освіти, зміна структури та характеру діяльності навчальних закладів, швидке зростання кількості навчальних закладів та студентів [2, 355]. В той же час у зв'язку з проведенням культурної революції та соціалістичного будівництва отримання освіти потребувало набагато більше людей, ніж могли підготувати існуючі заклади. Тому важливе значення мала поява такої системи навчання як заочна освіта.

Питання історії освіти України в розглядаємім період досліджували такі українські вчені, як Липинський В.В., Майборода В.К., Чернявська С.М., Бутівченко С.В., Ситніков О.П., Лисенко М.С., Крисюк С.В., Мірошніченко М.І., Богуславська В.Г., Лікарчук І.Л., Ворох А.О. та інші. Їх дослідження стосуються організації управління освітою, процесу розвитку середньої спеціальної та вищої освіти. Історія освіти Донбасу представлена роботами науковців Курило В.С., Терських Л.О., Фатальчук С.Д., Богінської І.В. та інших, які присвячені розгляду процесу становлення, стану освіти та педагогічної думки на Донбасі, діяльності видатних педагогів. В дослідженнях представлених вчених міститься певний матеріал для вивчення системи заочної освіти, однак окремо вона не розглядається.

Метою даної статті є розгляд становлення, структури, організаційних форм та методів роботи системи педагогічної заочної освіти в Україні, і її організації на Донбасі в 20-30 рр. 20 ст. Актуальність саме педагогічного напрямку (при безсумнівній важливості інших) обумовлювалась потребою в значному збільшенні кількості вчителів з належною освітою у зв'язку з введенням всезагального обов'язкового початкового навчання, ліквідацією не писемності, необхідністю підготовки фахівців для промисловості.

В науковій та періодичній літературі того часу пояснюється необхідність та переваги створення системи заочної освіти. Так, в педагогічній енциклопедії під редакцією А. Г. Калашникова 1929 року зазначено, що «недостатність навчальних закладів, обмеженість кількості студентів, що можуть бути в них прийняті, будівельна криза в великих містах і в той же час величезний зріст культурних запитів – все це визиває потребу поширення заочної освіти. Особливе значення заочні курси можуть мати в педагогічній справі з метою перепідготовки тих вчителів, які працюють в школах, але не мають достатньої кваліфікації» [6, 579]. В статті ректора ВЗІНО Ярославенко в 1928 році відзначається, що головною метою створення системи заочної освіти було підвищення загальної та фахової освіти вчительства, насамперед сільського. Рівень вчительства в Україні був незадовільний: наприклад, в 1927 році з 67 тисяч вчителів трудшкіл нараховувалось до 17% з нижчою та напівсередньою освітою, а до 50% з дореволюційною середньою освітою. Це при тому, що в радянській системі вчителі повинні були мати вищу освіту. Підвищення кваліфікації педагогів за допомогою курсів, семінарів та конференцій не могло вирішити проблему повністю. Навчання в стаціонарних ВНЗ для багатьох було недоцільним: не вистачало вузів,

неможливо було відірвати вчителів від роботи, була низка інших факторів: вік, матеріальна незабезпеченість, побутові моменти тощо. Результатом пошуку інших шляхів навчання з'явився Всеукраїнський заочний інститут народної освіти (ВЗІНО). Були визначені такі позитивні риси цієї установи: а) можливість дати вчителю вищу загальну та фахову освіту; б) рівночасне керівництво як шкільною, так і політосвітньою діяльністю вчителя; в) допомога місцевих органів Наросвіти та профспілкових організацій, стаціонарних педвузів, профшкіл та трудшкіл; г) одночасна підготовка учителів за єдиними планами та програмами. Ускладнювали організацію заочної освіти перешкоди технічного характеру, велика перенавантаження вчительства, його розпорошеність [3, 1].

Досвід заочної освіти в дореволюційній Росії був незначним. Приватні особи та організації практикували заочну форму в галузі вивчення іноземних мов, комерційної кореспонденції та ін. Після революції в СРСР заочною освітою зайнявся ряд організацій, найбільш значною серед яких був Головополітпросвіт Наркомпросу РСФРР в особі бюро заочної освіти, яке організувало проходження ряду загальноосвітніх курсів. В 1923 році були організовані заочні курси для вчителів губерній. Пізніше такі курси були організовані при відділі підвищення кваліфікації робітників соцвиху () [7, 578]. Створення закладів заочної освіти в Україні розпочинається з середини 20-х років. В 1929 році заочне навчання вийшло зі стадії передчасних досліджень та було включено в уніфіковану систему освіти [4, 9]. В 1930 році вся система заочної освіти перебудовувалась за галузевою ознакою. Централізувалась методична, редакційно-видавнича та науково-дослідницька робота при децентралізації навчально-оперативної роботи [5, 7-8].

Перші досягнення Всеукраїнського ЗІНО за 10 місяців 1928 року свідчили про охоплення навчальною роботою близька 20 000 тисяч вчителів, піонерських робітників та комсомольців. В перспективі ВЗІНО планувало надати вищу фахову освіту 50 000 учителів установ Соцвиху, Профосу і політосвіти та підвищити кваліфікацію 25 000 піонерських робітників. Окрім цього, взяти участь в підвищенні кваліфікації українських шкіл в РСФРР, Північно-Кавказському краї та найближчих до України губерніях [3, 1].

Організація навчальної роботи заочних шкіл була іншою за формою, та близькою за змістом з очною освітою. Учень-заочник отримував по кожному предмету випуски навчального матеріалу зі справами та завданнями і методичні вказівки. Виконані роботи посилались на перевірку, в результаті якої або зараховувались, або повертались на доопрацювання. Отже, головна формою заочного педагогічного процесу була самостійна робота учня під керівництвом навчального закладу при обов'язковості неперервної практики. Для полегшення самостійної роботи на місцях засновувались кружки з 10-12 студентів. Їх метою було обговорення найбільш трудних питань матеріалу за допомогою керівника-консультанта, проведення практичних занять. В процесі заочного навчання проводились конференції, консультації, лабораторні сесії та інші методично-педагогічні заходи [4, 13-16].

ВЗІНО проводило двотижневі курси для вчителів масових шкіл соцвиху. В їх роботі були лекції і практикуми з агромінімуму, семінари антирелігійного, інтернаціонального виховання, лабораторні заняття з фізики та хімії, іспити з української мови, політична та громадська робота [3, 127].

З метою підготовки до ВТНЗ 1000-тисячників в 1929 році ВЗІНО організувало 4-ох та 5-місячні курси за планами та програмами Упрофосу (Управління фахової освіти). Обов'язково вивчали математику, фізику, українську мову, в факультативному порядку неорганічну хімію та графічну грамоту. По обов'язковим дисциплінам здавали іспити, які, в разі згоди НКО, могли зараховуватись як вступні при прийомі в ВТНЗ [3, 89-95].

В роботі ВЗІНО зустрічалась така форма, як друкування відповідей ректора на питання студентів організаційного характеру. Серед них були такі. «Що робити, коли не встигаєш опрацювати всього, що надсилає ВЗІНО?» «В залежності від можливостей

проходити курс навчання за 2-3, або за 4-5 років, однак ніяк не знижувати повний курс до сурогату». «Чи обов'язкові контрольні роботи з мовознавства?». «У зв'язку з трудністю курсу воно визнано необов'язковим предметом». «Як боротись з перенавантаженням студентів ВЗІНО громадською роботою?». «Просити профспілкові органи нормалізувати громадську загрузку, однак про цілковите звільнення від неї не може й бути речі» [3, 24-24/зв.].

Для організації на місцях лабораторно-практичної роботи та іспитів на базі стаціонарних ВНЗ проводились виїзні сесії. До складу робочої групи сесії поруч з представниками Правління ВЗІНО, місцевих організацій, стаціонарного педвузу, фахівцями з сесійних дисциплін входив і представник студентів ВЗІНО, обраний заочниками. Лабораторні роботи оцінювались за трьохбальною системою: гарно, задовільно, незадовільно. Іспити спочатку проводились у вигляді тестів, які перевірялись негайно, потім - усні іспити. Повторні іспити на протязі сесії заборонялись. В разі незадовільної оцінки дозволяли тримати іспит ще раз на найближчій сесії за окрему плату [3, 3].

Досвід роботи перших виїзних сесій ВЗІНО довів необхідність організації допоміжних пунктів на місцях. В 1929 році Правління ВЗІНО організувало по всіх окружних центрах УСРР при місцевих навчальних закладах міжокружні та окружні філії. На них покладалась обов'язки організації керівництва лабораторними заняттями студентів, переведення іспитів, консультацій, скликання студентських конференцій [3; 97, 110/зв., 112/зв.]. Таким чином була вдосконалена система заочної освіти України: ВЗІНО – міжокружні філії – окружні філії.

В 1928 році була організована Донецька філія ВЗІНО в Луганському при ІНО. Пропозиція щодо її відкриття поступила від ректора ДІНО товариша Воробйова. Ідею підтримали за умови, що поруч з обслуговуванням студентів вчителів з найближчих округ філія насамперед буде обслуговувати українське вчительство Північно-Кавказського краю. Це допоможе прискоренню процесу українізації українських районів цього краю та доцільно виправдає заснування Дон філії при ВЗІНО [3; 1, 55].

Перша виїзна сесія ВЗІНО при ДІНО відбулась вже з 18 по 23 грудня 1928 року [3, 79]. Її голова повинен був оформити склад сесії, призначити викладачів-екзаменаторів, домовитися щодо терміну сесії з місцевими органами Наросвіти й Робосу, повідомити студентів через пресу. Початок сесії, згідно з інструкцією, треба було призначити на 3-й день зимових вакацій трудшкіл. Студенти оплачували сесію через пошту в розмірі 5 крб. вони забезпечувались житловими умовами. Навчальний матеріал вислався за 7 днів до сесії. Вимогою була явка не менше 30 студентів, однак в результаті сесію провели при наявності 27 курсантів. За їх поясненням «Більшість студентів не виїхали, бо злякались «іспитів», які можна було уявити з повідомлення ВЗІНО». «Приїхало б більше, але не має грошей». [3,40/зв.]. По результатах сесії провели конференцію з представників адміністрації, викладачів, студентів. Були розглянуті питання бюджету часу сесії, кількості годин для викладання тих чи інших робіт, комплектування студентських груп, підведені підсумки проведення лабораторних занять та іспитів. Студенти повідомляли, «що сесія допомогла», «перебуваючи на сесії, ми поширили свої знання в декілька разів», «роз'їхавшись, ми повинні провести агітацію за ВЗІНО серед педробітників». При цьому вони вказували на такі недоліки : «Лекції ВЗІНО часто не пристосовані до життя, в них багато помилок», «Необхідно посилити консультативну роботу», «Нема стандартів в складанні рецензій: було так, що роботу того, хто списав визнали задовільною, а того, в кого списали - незадовільною», «Постачання матеріалами кепське, безпланове». В підсумках вказано про потребу «звернути увагу на виявлення недоліків в роботі як ВЗІНО, так і сесії, та намітити заходи по їх уникненню», а в цілому зазначено, що «Робота самоосвіти у нашому окрузі поставлена добре, ми маємо 270 заочників. Треба ставити питання обслуговування консультаціями ДІНО сусідні округи: Сталінську та інші» [3, 38-40/зв.]. Як підсумував

ректор ВЗІНО Ярославенко «ця форма робота зарекомендувала себе як дійсно життєва» [3, 1].

Розглянувши процес організації заочної педагогічної освіти в Україні та на Донбасі в 20-30-ті роки 20-го століття, можна визначити, що створення заочної педагогічної освіти було своєчасним заходом, який дозволив вирішити питання підвищенні кваліфікації багатьох вчителів без відриву від роботи. Під керівництвом Всеукраїнського заочного ІНО (інституту народної освіти) на базі місцевих навчальних закладів були організовані міжокружні та окружні філії. Розгляд роботи однієї з цих філій – Донецької, що була організована при ІНО в місті Луганську дозволяє побачити, які завдання, проблеми та досягнення мали регіональні заклади заочної педагогічної освіти. Досвід їх роботи свідчить про перспективи розвитку даного напрямку навчання, і структурою сучасної системи освіти це цілком доведено.

При подальшій розробці теми, запропонованій в статті, актуальним буде розгляд методологічного аспекту заочного навчання, дослідження інших напрямків заочної професійної освіти в регіоні.

Література:

1. Маловідомі першоджерела української педагогіки (др. пол. 19 – 20 ст.), хрестоматія, упоряд. Березовська Л.Д. та ін. – К., 2003.
2. Курило В.С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у 20 ст. – Л., 2003.
3. Державний архів Луганської області, ф. Р-416, оп. 1, спр. 94.
4. Купидонов С.Я. Заочное индустриальное образование. – М., 1932.
5. Давидсон Е. Заочное проф-техническое образование., - Л., 1930.
6. Педагогическая энциклопедия под ред. А.Г. Калашникова. - М., 1928.

В статье рассматривается становление, структура, методы работы и организационные формы системы заочного педагогического образования в Украине в 20-30-е гг. 20 в. на примере Донбасса. Под руководством Всеукраинского заочного института народного образования были организованы окружные филиалы на местах. Деятельность Донецького филиала при ИНО в г. Луганске имела свои региональные особенности.

In this article, becoming, structure, organizational forms and methods of work of the system of extra-mural pedagogical education is examined in Ukraine 20-30' years of 20 century on the example of Donbass. After passing of the certain stages of development, this form of work recommended itself as indeed.